

Deu anys de transició política

Alexandre Muns*

La transició política durant els darrers deu anys de Polònia, Hongria, la República Txeca, Estònia i Eslovènia la podem qualificar d'èxit. Tots cinc han aconseguit establir una democràcia parlamentària sòlida i l'Estat de dret. A més, alguns han resolt conflictes històrics amb veïns mitjançant la firma de tractats de reconciliació. Els cinc països pertanyen al Consell d'Europa i a l'Organització de Seguretat i Cooperació a Europa (OSCE), i els tres primers són membres de l'OTAN des del març de 1999. Les eleccions que tenen lloc a aquests països compleixen amb tots els requisits democràtics pel que fa a la campanya electoral, les votacions i l'escrutini posterior. Segurament la millor prova que aquests països han assolit la maduresa democràtica en matèria d'eleccions és el fet que, a diferència d'altres països excomunistes, l'OSCE i d'altres organismes internacionals o ONG consideren que no cal enviar-hi observadors a les eleccions. Ara bé, hi ha encara importants elements de la vida política que presenten déficits. La reconciliació i la superació del passat comunista, el sistema electoral, el tractament de les minories i la descentralització administrativa són àrees en què encara queda camí per recórrer.

Tradició democràtica, comunisme i transició

En primer lloc, cal considerar que l'esforç democratitzador portat a terme per aquests països és encara més meritori perquè la majoria no tenien cap tradició democràtica, cap precedent d'un període llarg on la democràcia hagués imperat. Entre la Primera i la Segona Guerra Mundial únicament Txecoslovàquia va viure un període ininterromput de democràcia parlamentària. Com altres països d'Europa de l'Est, aquests cinc països van optar el 1918 pel model de democràcia liberal i es van dotar de Constitucions que garantien les principals llibertats. Tanmateix, amb el pas

dels anys la forta crisi econòmica dels anys trenta i el triomf del feixisme a Alemanya i Itàlia van contribuir a l'evolució d'aquests països cap a règims polítics autoritaris de dretes. Quan va esclatar la Segona Guerra Mundial, únicament a Txecoslovàquia havia sobreviscut la democràcia.

En aquests cinc països, la dictadura comunista imposada a partir de 1945 per l'URSS o per Iugoslàvia no va gaudir mai d'excessiva popularitat i els anhels de recuperar una veritable sobirania van anar de la mà del desig d'una obertura democràtica. A tots cinc països la dictadura del Partit Comunista i l'economia de planificació central generaren un rebuig entre amplis sectors de la població. Malgrat aquesta oposició, els partits comunistes es sortiren amb la seva mitjançant la utilització generalitzada de la repressió: prohibició de partits, empresonament i execucions d'opositors, restriccions severes a les activitats de les esglésies. El fet que els partits comunistes haguessin de recórrer a periòdiques purgues sagnants dels

seus propis lideratges i militàncies fa palesa la manca de fidelitat que la població sentia envers el partit únic (també val a dir que les purgues estaven motivades per la paranoia dels líders).

A Polònia, el Partit Comunista del període d'entreguerres havia jugat un paper molt marginal i Stalin ordenà l'eliminació dels seus principals membres el 1938. Solament la destrucció física de l'elit intel·lectual, professional, política i militar per part dels nazis i de l'Exèrcit Roig va aplanar el camí del Partit Comunista polonès cap al poder. No obstant, una població bàsicament catòlica i camperola com la polonesa el 1945 no mostrava gaire simpatia pel nou règim comunista. El cas d'Hongria era similar, i únicament Txecoslovàquia estava predisposada més favorablement envers l'URSS i el comunisme pel major percentatge d'obrers industrials i la manca d'un sentiment antirus.

Estònia, per la seva banda, va ser annexionada per la força a l'URSS el 1941. Stalin deportà part de la població estoniana i colonitzà la República Soviètica Socialista d'Estònia amb població eslava (russos, bielorusos) per assegurar-se la seva submissió política.

L'oposició a la dictadura comunista i la insatisfacció amb els resultats de l'economia de planificació central van manifestar-se en recurrents episodis violents. Els obrers polonesos es sublevaron contra les autoritats el 1956, 1968, 1970 i 1980. Hongria intentà alliberar-se el 1956 però la seva revolució fou esclafada per les tropes soviètiques. A Txecoslovàquia succeí el mateix el 1968 amb la Primavera de Praga. Aquests fets indiquen que les revolucions populars que el 1989 aconseguiren enderrocar el comunisme no foren cap casualitat. Els règims no havien estat populars des del principi i l'oposició assolí una massa crítica el 1989 que només l'ús indiscriminat de violència –circumstància que l'URSS de Gorbatxov ja no podia executar ni oferir suport– podia aturar.

La transició pactada entre el règim comunista i l'oposició a Polònia i a Hongria ha determinat certes característiques del model polític de la darrera dècada. En primer lloc, la intel·ligència mostrada

Als cinc països funciona la democràcia, es produeixen alternances de Govern, es respecten les llibertats fonamentals i es consoliden les institucions que sostenen l'Estat de dret. Tot i que la reconciliació i la superació del passat comunista, el sistema electoral, el tractament de les minories i la descentralització administrativa són àrees en què encara queda camí per recórrer

*Professor de l'Escola Superior de Comerç Internacional, Barcelona

pels partits comunistes polonès i hongarès al cedir el poder pacíficament i transformar-se en forces d'ideari socialdemòcrata els ha permès erigir-se en una alternativa de govern a les forces conservadores en la nova època postcomunista. En efecte, el Partit Socialista Hongarès (MSZP) guanyà les eleccions de 1994 i governa de manera prou eficaç en coalició amb els liberals fins el 1998. Tot i haver obtingut la majoria absoluta el 1994, el MSZP opta per formar una coalició amb l'Aliança dels Demòcrates Lliures (partit liberal) per tranquil·litzar tant l'oposició interna com els inversors estrangers. De fet, la derrota del Partit Socialista el 1998 va ser provocada sobretot pel vot de càstig d'un electorat que hagué de patir disminucions del poder adquisitiu i del nivell de vida arran de la implementació d'un dolorós però necessari pla d'austeritat el 1994-1995. L'element ideològic de rebuig a una força excomunista no pesà tant en la decisió dels electors. No obstant, el fet que el Partit Socialista hagi tingut un comportament responsable tant a l'oposició com al Govern des del 1989 no evita que alguns segments de la població demanin responsabilitats als comunistes pels crims comesos abans d'aquesta data.

La relació amb el passat comunista

Aquest és una tema que es planteja a tots els països postcomunistes. Cadascun ha de resoldre el dilema reconciliació/justícia en funció dels seus interessos i particularitats. En el cas d'Hongria, no són molt nombroses les veus que reclamen una prohibició d'exercir càrrecs públics als funcionaris del règim comunista. Aquesta relativa pacificació ideològica pot explicar-se per diversos factors. La revolució i posterior repressió de 1956, malgrat la seva virulència, queda ja més llunyana al temps que els episodis equivalents a Polònia o l'antiga Txecoslovàquia. Moltes de les víctimes d'aquella repressió ja no viuen o van fugir d'Hongria després de fracassar la revolució. A més, les polítiques relativament reconciliadores aplicades per Janos Kadar a partir dels anys seixanta van contribuir a tancar les ferides. Kadar, en qualsevol cas, va morir el 1989. I la cerimònia oficial de reenterrament de les restes d'Imre Nagy i d'altres líders de la revolució del 1956 promoguda pels comunistes reformadors el 1989 va solidificar aquesta reconciliació. Per tots aquests motius, es pot afirmar que a Hongria és on els sentiments de venjança envers els antics comunistes són més atenuats i influeixen menys en l'actual vida política.

Polònia té en comú amb Hongria haver viscut una transició pactada, en aquest cas durant el període 1988-1990. Tanmateix, la idea que els comunistes no han pagat pels seus crims és en aquest país més estesa, i els episodis violents

de repressió contra el sindicat Solidaritat i els seus partidaris després de la imposició de la llei marcial el desembre de 1981 estan més frescos a la memòria. De fet, s'han obert processos a Polònia en els darrers anys contra el general Jaruzelski, el seu ministre de l'Interior de l'època i membres de les forces de seguretat acusats de provocar la mort de miners de Solidaritat. El president Kwasniewski, malgrat una actuació i gestió equilibrada i moderada, desperta l'animositat dels sectors més nacionalistes perquè fou ministre durant el període comunista.

D'entre els cinc països, és segurament a Polònia on és més ampla la fractura social entre el sector nacionalista, catòlic, anticomunista i antirus, d'una banda, i l'esquerra secular excomunista de l'altra. Existeixen diversos partits que ocupen l'espai de dretes i d'esquerres, mentre que el centre és representat per un únic partit. Aquest fet reflecteix la polarització de la vida política a Polònia.

En aquests cinc països, la dictadura comunista imposada a partir de 1945 per l'URSS o per Iugoslàvia no va gaudir mai d'excessiva popularitat i els anhels de recuperar una veritable sobirania van anar de la mà del desig d'una obertura democràtica. A tots cinc països la dictadura del Partit Comunista i l'economia de planificació central generaren un rebuig entre amplis sectors de la població

A diferència d'Hongria i Polònia, a la República Txeca la força majoritària d'esquerres –el Partit Socialdemòcrata de l'actual primer ministre Milos Zeman– no prové del Partit Comunista, que fins fa pocs mesos era un partit bastant minoritari. Si a aquestes circumstàncies afegim el paper decisiu jugat per una figura de la talla moral del president Vaclav Havel, s'entén que a la República Txeca s'hagi evitat fins ara una polarització com a Polònia. Els sectors menys afavorits per les reformes econòmiques liberals de l'exprimer ministre Vaclav Klaus votaren massivament el 1997 pels socialdemòcrates, permetent-los d'obtenir la majoria relativa i formar una coalició governant amb el partit de Klaus. Tanmateix, l'estancament de l'economia txeca durant els darrers dos anys i l'existència d'aquesta "gran coa-

lició" està afavorint l'augment de l'expectativa de vot del Partit Comunista. Alarmats per aquests esdeveniments, els socialdemòcrates i els liberals de Klaus volen fer aprovar una reforma del sistema electoral que dificulti l'accés de les forces minoritàries al Parlament. Els partits petits –i també el president Havel– s'oposen a la iniciativa. Aquesta disputa evidencia que la República Txeca –com també Estònia– ha d'adoptar sistemes electorals que permetin crear majories sòlides i alhora assegurin la representativitat de les forces minoritàries. Un sistema proporcional amb correccions pot ésser una solució.

En qualsevol cas, les grans majories parlamentàries obtingudes per partits de dretes al principi de la transició eren en bona part atribuïbles a l'hostilitat experimentada cap a les idees socialistes. Amb el pas del temps, les forces d'esquerres democràtiques recuperen més credibilitat i és previsible que es constitueixi un sistema tradicional d'alternança entre dreta i esquerra. Un altre símptoma de normalitat democràtica en aquests cinc països és la reducció en el nombre de partits després de la gran proliferació que, com en d'altres situacions de recuperació de les llibertats, acompanyà la caiguda del comunisme.

Relacions exteriors, fronteres i minories

Pel que fa al tractament de les minories nacionals, cal examinar les situacions particulars d'Hongria, Estònia i la República Txeca (Eslovènia i Polònia compten amb poblacions pràcticament homogènies des del punt de vista de nacionalitats). Les relacions d'Hongria amb els seus veïns mai han estat fàcils després que el Tractat de Versalles suposà la distribució de dues terceres parts de la població hongaresa de 1918 entre Romania, Sèrbia i l'aleshores Txecoslovàquia. L'irredemptisme –real o imaginat– dels polítics de Budapest envers els territoris on viu la població hongaresa ha alimentat els sentiments antihongaresos, sobretot a Romania. Tanmateix, en els darrers anys s'han produït millores. Romania i Hongria signaren un acord fonamental que garantia els drets de la minoria magiar (hongaresa) a Romania a canvi del reconeixement de fronteres. Un acord similar fou signat entre Hongria i Eslovàquia. No obstant això, la implementació dels acords pel que fa a les minories no ha estat sempre planera i continuarà dependent en bona mesura de la composició dels respectius governs. Tant a Hongria com a Romania hi ha partits ultranacionalistes amb representació parlamentària contraris a la incipient reconciliació.

Les relacions d'Hongria amb Eslovàquia van travessar una fase de tibantor durant el període de Govern de l'auto-

ritari primer ministre eslovac Vladimir Meciar (1994-1998), que intentà frenar l'ús de l'hongarès a les escoles en contra de les disposicions del tractat eslovac-hongarès. L'arribada al poder d'un Govern reformista a Bratislava que ha inclòs el partit de la minoria hongaresa en la coalició ha comportat una substancial millora de les relacions. D'altra banda, els recels entre Sèrbia i Hongria es mantindran mentre no hi hagi una democratització del règim de Belgrad que repercuteixi favorablement en la minoria hongaresa de Voivodina.

Estònia ha tractat amb poca delicadesa la qüestió de la minoria russa al seu territori. Es tracta d'una població que arribà al país bàltic sobretot després de la Segona Guerra Mundial. El desig d'afirmar la identitat pròpia per part d'un país de només un milió i mig d'habitants ha provocat una política excessivament dura envers la minoria russa. El Govern estonià aprovà una controvertida llei que exigia, a més d'altres condicions, un considerable domini de la llengua estoniana com a requisit per a l'obtenció de la ciutadania. Davant les protestes no només de Rússia sinó també de nombroses organitzacions internacionals, i en particular la UE, la llei fou suavitzada. Tanmateix, el tractament de la minoria russa, formada per 420.000 persones (aproximadament una tercera part de la població), continua irritant Moscou, que per

la seva banda es nega a ratificar la delimitació definitiva de la frontera entre els dos països. Estònia és doncs l'únic dels cinc països amb un contenciós fronterer per resoldre.

La República Txeca, per la seva banda, està sent criticada per la discriminació que pateix la població gitana. Concentrada sobretot al nord de Bohèmia, aquesta és objecte d'un tractament vexatori per part de sectors de la població local. En algunes ciutats, les autoritats municipals fins i tot han autoritzat la construcció de murs que aïllin els barris gitanos. Les autoritats nacionals han condemnat aquestes accions, però també s'ha fet públic que les agències de treball i les línies aèries txeques identificaven de manera especial les persones gitanes en els seus llistats. En qualsevol cas, l'existència de racisme entre part de la població txeca envers els gitanos és un fet innegable.

Si bé el progrés polític s'ha aconseguit a tots cinc països, destaca l'estabilitat d'Eslovènia. En efecte, cal remarcar que l'exrepública iugoslava no té contenciosos fronterers ni problemes de minories, els seus processos electorals són impecables i ha estat governada durant els darrers anys per àmplies coalicions. Els eslovens de totes les ideologies es van unir per tal d'obtenir la independència quan es dissolgué l'antiga Iugoslàvia. Només un alt grau de consens nacional permeté a un país de

només dos milions d'habitants superar la traumàtica ruptura de l'antiga Iugoslàvia. És cert que a l'estabilitat política ha contribuït el fet que Eslovènia disposi de la renda per càpita més alta d'entre tots els antics països d'economia planificada. Però tampoc s'ha de subestimar la responsabilitat i moderació mostrada per la classe política eslovena durant la darrera dècada.

Un dels reptes pendents a tots els països és la descentralització administrativa. Durant l'època comunista el poder estava molt concentrat a mans de les autoritats centrals, i ara cal anar tornant-lo a les regions. A Polònia, per exemple, ja s'ha encetat el procés amb l'aprovació d'una reforma administrativa. A més, incrementar les competències de les administracions regionals pot ser un instrument molt útil per pal·liar els creixents desequilibris entre les regions, agreujats per la transició econòmica. La tasca descentralitzadora és especialment necessària als tres països més grans del grup: Polònia, República Txeca i Hongria.

Als cinc països funciona la democràcia, es produeixen alternances de Govern, es respecten les llibertats fonamentals i es consoliden les institucions que sostenen l'Estat de dret. Tot i que encara queden reptes pendents en matèria de minories per a alguns d'aquests països i pel que fa a la reconciliació en tots ells, el progrés polític realitzat en deu anys és més que notable. ▀